



Nejc Krevs

Vpliv judovstva na sionizem in moč izraelskih ortodoksnih judovskih strank

Influence of Judaism on Zionism and the Power of Israeli Orthodox Jewish Political Parties

Izveček: V prispevku orisujem pomen judovstva za obstoj in razvoj ideologije sionizma, ki je ključno pripomogla k nastanku sodobne države Izrael. Judovsko nacionalno gibanje je slone-lo na neposredni relaciji med narodom, religijo in zemljo. Brez judovske verske podlage tako izrazito politično udejstvovanje sionistov ne bi bilo mogoče. Svoje ideje so sprva razvijali v Evropi, leta 1948 pa so se njihove sanje dokončno uresničile v deželi Siona in Jeruzalema. V nadaljevanju predstavljam tudi politični vpliv pravovernih strank v Izraelu. Njihov vpliv ni zanemarljiv, zlasti ko govorimo o dveh strankah: Združeno judovstvo v Tori (UTJ) in Šas. Gre za stranki (ultra)pravovernih Judov z različnim političnim ozadjem, vendar vselej z željo po sodelovanju v vladni koaliciji desnih strank, ki jo je v zadnjih letih vodil premier in voditelj stranke Likud Benjamin Netanjahu. Z osvetlitvijo vpliva verskih strank bom nakazal tudi širši družbenopolitični pomen pravovernih Judov v Izraelu. Njihovo število se iz leta v leto povečuje, kar vpliva tudi na razmerja moči v 120-članskem parlamentu knesetu.

Ključne besede: sionizem, vpliv judovstva na sionizem, Izrael, verske stranke v judovski državi, pravoverni Judje

Abstract: *The article outlines the importance of Judaism for the existence and development of the ideology of Zionism, which played a key role in the creation of modern state of Israel. The Jewish national movement was based on the direct relationship between nation, religion and land. Without Judaism, such a vivid political involvement of the Zionists would not have been possible. They initially developed their ideas in Europe, and in 1948, their dreams came true in the land of Zion and Jerusalem. The article also presents the political influence of religious orthodox parties in Israel. These have strong power, especially the following two parties: UTJ (United Torah Judaism) and Shas. They are both parties of Orthodox Jews from different political background, but always with desire to participate in the right wing government, which in recent years has been led by the Prime Minister and leader of party Likud, Mr. Benjamin Netanyahu. By shedding light on the influence of religious parties, the paper also indicates the wide socio-political significance of Orthodox Jews in Israel. Their number is increasing year by year, which also affects the balance of power in the 120-member parliament, the Knesset.*

Keywords: *Zionism, the influence of Judaism on Zionism, Israel, religious parties in the Jewish state, Orthodox Jews*

Uvod

V 19. stoletju so evropski narodi stremeli k lastnemu nacionalnemu preporodu in k popolni politični ter vojaški neodvisnosti. Nobena izjema ni bil niti razkropljeni judovski narod, ki je na vzhodu Evrope doživljal materialne stiske in pomanjkanje, na zahodu pa vzpon odkritega antisemitizma. V Evropi je po takratnih ocenah judovskih založb in združenj živelo okoli 10 milijonov Judov. Ti so imeli različne poglede na reševanje judovskih tegob, zato sta nastala dva tabora: sionisti in diasporisti. Sionisti s Theodorjem Herzlom na čelu so zagovarjali pravico judovskega naroda do vzpostavitve judovske države. (Lappin-Eppel 2019, 21) Diasporisti, na čelu katerih je bil ustanovitelj judovskega avtonomizma, ruski Jud Simon Dubnov, pa so si želeli le nekakšne kulturne avtonomije v diaspori. (Myers 2017, 18) Obe ideologiji sta sloneli na zametkih judovske identitete, ki je izhajala iz religioznih predpostavk.

Sionizem je sprva iskal pragmatične rešitve za konkretne probleme judovskega naroda. To pomeni, da je bila primarna ideja sionizma preživetje Judov. S podporo judovskega tiska (časniki Ha-Šakar, Ha-Magid, Ha-Meliz in Razsvet) so se že v začetku 19. stoletja, sprva v vzhodni Evropi (Poljska, Rusija, Romunija, Litva), začela ustanavljati različna judovska gibanja. Ta so privabljala judovske množice in so imela za svoj cilj nacionalni preporod ter vrnitev Judov v njihovo domovino Erec Izrael ali takratno pokrajino Palestino. (Ferfila 1993, 39) Čeprav je treba priznati, da so sionisti sprva iskali cilje po rešitvi Judov v nacionalističnih idejah, in ne v nekakšni obnovitvi duhovnih in tradicionalnih vezi, pa sionizem kot tak ni nikoli izključeval judovskega verskega izročila.

Sionizem ni antireligiozen. Pozna notranjo vez, ki povezuje judovski narod in judovsko religijo; ve, da prvega ni mogoče misliti brez drugega, kakor tudi drugega ni mogoče misliti brez prvega. (Birnbaum 2019, 159)

Vpliv judovstva na politični sionizem

Izraz sionizem (po griču Sion v Jeruzalemu) je prvič uporabil mislec Nathan Birnbaum in še danes ostaja ideološko jedro države Izrael. Sionisti



so izhajali iz bibličnih izhodišč, ki jih je ponujalo judovstvo samo, saj v judovstvu ne moremo govoriti o ločenosti med narodom in religijo. Gre za enotnost med tema dvema pojmomoma. Božje zapovedi so bile Judom po njihovem verovanju razodete na gori Sinaj. Obenem je Bog izraelskemu ljudstvu obljubil Erec Izrael kot domovino, zato judovstvo v svojem bistvu opredeljuje povezanost med vero, narodom in zemljo. (Lappin-Eppel 2019, 11) Tega pri vzpostavljanju svoje doktrine niso mogli zanemariti sionistični voditelji, ki so se s tem namenom velikokrat obračali k judovskim svetim knjigam.

Če si Jud, bodi v celoti – to je resnična beseda osvoboditve in odrešitve. Bodi Jud s telesom in dušo, z lastnino in krvjo, z glavo in srcem, z nacionalnim ponosom in stremljenjem po obnovitvi lastne države v deželi prednikov. (Rulf 2019, 122)

Sam vzpon sionističnih idej je sočasno sovpadal z verskimi pričakovanji, ki so jih v 19. stoletju imeli Judje. Bil je to čas pričakovanj Mesije oziroma Odrešenika, ko naj bi po eshatoloških pričakovanjih svet dosegel konec časov in dokončno odrešitev. Tudi s tega teološkega vidika je sionski grič v Jeruzalemu predstavljal transcendenten kraj, ki bi ga ob koncu časov dočakal judovski narod.

V samem začetku je med ortodoksnimi Judi sionizem trčil na velik odpor, saj so pravoverni Judje verjeli (in še vedno verjamejo) v možnost prihoda Mesije le z zglednim življenjem po Postavi, vrnitev v Sveto deželo pa kot teološko dimenzijo svojega hrepenenja. Kljub temu so grozote predvsem 20. stoletja na krilih antisemitizma privedle do pogromov in holokavsta. To je mnoge pravoverne Jude prepričalo za pot v Palestino. Ne smemo pa niti zanemariti dejstva, da pokrajine Palestine ali Svete dežele v toku zgodovine Judje niso nikoli povsem zapustili. Po padcu drugega templja leta 70 so se nekateri Judje iz pokrajine preselili v diasporo, drugi so v takratni Judeji ostali. Leta 1880 so Judje samo v Jeruzalemu predstavljali več kot polovico od skupno 30.000 prebivalcev mesta. (Lappin-Eppel 2019, 12) Vsekakor je mogoče sklepati, da sionisti niso povsem upoštevali vseh teoloških dimenzij judovstva, nikakor pa niso judovstva izključili, temveč ga z vztrajnim trudom po ohranitvi judovske identitete, kulture in narodnosti smiselno umestili v kontekst svoje ideologije.



Moč ortodoksnih verskih strank v Izraelu

Sionizem je svoje (samo)uresničenje dosegel 14. maja 1948, ko so Judje po koncu britanskega mandata v Palestini razglasili neodvisno državo Izrael. Dejanje simbolizira začetek razvoja izraelske politike, ki so jo zaznamovali različni sionistični tokovi, od socialističnih, religioznih do nacionalističnih. Sprva so sicer dominirali sekularni socialistični voditelji. Sionistična aktivnost je bila tako dokončno preusmerjena v novonastali Izrael, ki je takrat štel okoli 650.000 ljudi. Številke so iz leta v leto rasle, saj so se v državo priseljevali Judje s celotnega sveta. Že od prvih volitev (1949) in vstopa v levosredinsko vlado prvega premierja Davida Ben Guriona so verske (ortodoksne) stranke nakazale pomembno vlogo, ki jo v izraelski politiki ohranjajo vse do današnjih dni. Kot je razvidno iz poročil izraelskega parlamenta kneseta, so na prvih volitvah, kjer je bila 87-odstotna volilna udeležba, 4 verske stranke, združene v zavezništvo Združene verske fronte (Agudat Yisrael, Hapoel HaMizrachi, Mizrachi, Poalei Agudat Yisrael), dobile 16 poslanskih sedežev v 120-članski skupščini (parlament je ime dobil po Veliki skupščini iz časov antičnega Izraela). Predstavniki ortodoksnega judovstva, ki so se povezali v skupni ortodoksni tabor, so že v prvi in drugi izraelski (socialistični) vladi izbojevali določene pravice, ki zajemajo neposredno volilno telo pravovernih Judov. Verska avtonomija je segala v izobraževalni sistem (ješive), prišlo je do (stalne) preložitve služenja vojaškega roka za ortodoksne Jude, veljala so pravila šabata in kašruta ter določene rabinske pristojnosti nad osebnimi zadevami, kot je poroka.¹ (Malach 2019) Vse izbojevane politične igre pravovernih Judov so bile odraz moči ortodoksne tradicije, ki je segala v čas pred nastankom države Izrael. Leta 1912 je v Katovicah na Poljskem nastalo ultraortodoksno združenje Agudat Yisrael (Zveza Izraela), ki je združevalo evropske pravoverne Jude. Sprva so ostro nasprotovali sionizmu, a so z vzponom nacističnega terorja vse bolj razumeli pomen ustanovitve države Izrael. Do vrha otoplitve odnosov s sionisti je prišlo na dan izraelske neodvisnosti, saj je bil rabin Levine kot predstavnik ortodoksnega kroga med podpisniki deklaracije o neodvisnosti.

1 Za več o poroki in sklepanju zveze v tradicionalnem judovstvu gl. Saje 2021, 203–217.



Po hitri politični uveljavitvi in izbojevanem nizu verske avtonomije je del (pravo)vernih Judov, na čelu s stranko Agudat Yisrael, leta 1952 zapustil levičarsko koalicijo. Leta 1956 je bila ustanovljena desnosedinska stranka Mafdal ali Nacionalna verska stranka, ki je predstavljala interese konservativnih, nacionalnih pa tudi pravovernih Judov ter novih judovskih priseljencev. Stranka je sodelovala tako z levimi kot z desnimi vladami vse do leta 1992.

Ultraortodoksni Agudat Yisrael pa je po 25 letih opozicije v vladno koalicijo znova stopil leta 1977, ko je Izrael dobil prvo desno vlado pod vodstvom Menahema Begina. Desnica je s finančno podporo okrepila ortodoksni sektor, sprejeta pa je bila tudi verska zakonodaja. (Institute for Israeli Democracy 2022a) V osemdesetih letih doživi ortodoksni politični tabor shizmo, saj se med pripadniki sefardskih krogov krepi nezadovoljstvo ob družbeni in politični dominanci Judov Aškenazov. Aškenazi so judovska verska in etnična skupnost, ki izvira iz Srednje in Vzhodne Evrope, Sefardi pa z Iberskega polotoka (tudi Italije, Balkana in od drugod). Sefardski volivci v stranki Agudat Yisrael skoraj nikoli niso imeli političnega kandidata, zato so stranko zapustili in ustanovili nacionalno sefardsko ortodoksno stranko, imenovano Šas. Tako imenovani »Varuhi Sefardov« so že na volitvah 1984 osvojili 4 sedeže. (Institute for Israeli Democracy 2022b) Največ pa je stranka dosegla leta 1999, ko so osvojili 17 sedežev v knesetu in se pridružili levosredinski koaliciji pod vodstvom Ehuda Baraka.

Tudi znotraj verskih aškenaških političnih krogov je prihajalo do delitev in ponovnih združevanj. Leta 1992 so ortodoksni Aškenazi nastopili pod imenom Združeno judovstvo v Tori (UTJ) in osvojili 4 poslanske sedeže, navaja poročilo kneseta. Vse do danes UTJ zastopa interese konservativnih judovskih skupnosti ortodoksnih Judov ali Haredov. V Izraelu jih živi nekaj več kot milijon. (Malech 2019) Nobena od dominantnih verskih strank, ne UTJ ne Šas, ki v zadnjem obdobju na volitvah prejmeta 7 oziroma 9 poslanskih sedežev, pa nima večje konkurence med manjšimi ortodoksnimi strankami.

Stranki sta si tekmici in partnerici, saj obe ohranjata verski značaj Izraela. V zadnjem času se pridružujeta desnemu bloku strank pod vodstvom Benjamina Netanjahuja in njegove stranke Likud. Poudariti velja, da so interese verskih ortodoksnih skupin v izraelskem političnem prostoru



predstavljale tudi druge verske stranke (Mejmad, Noam, Judovski dom, Nacionalno združenje), vendar nikoli s tako jasno in izrazito določenim volilnim telesom kot stranki UTJ in Šas.

Sklep

Judovstvo je kot religija pustilo pečat v zgodovini judovske politike. Brez verskega naboja ne bi mogli govoriti o sodobni judovski demokraciji, zato je aktualna vpetost religije v sodobni družbeni in kulturni prostor pomembna. Vsekakor je vpliv verskih (ortodoksnih) strank v judovski državi zelo močan, utegne pa se še povečati zaradi demografskega prirastka med haredskimi skupnostmi. Na vsaka štiri leta je tako pričakovati, da bo stranka UTJ pridobila dodatni sedež. To pomeni, da bi do leta 2034 v knesetu imela 11 poslancev. Stranka Šas stavi na svojo odprtost do volilnega telesa, saj so njeni volivci tudi neortodoksni Judje. Pretežno gre za tradicionalne Jude sefardskih in mizraških korenin. Pozicija osrednjih dveh ortodoksnih verskih strank je tako po tradiciji utrjena in kaže na svetlo prihodnost v izraelski politiki. To malo manj osrečuje volilno telo levega in sredinskega spektra 9-milijonske parlamentarne demokracije. Glavni očitki moderne izraelske družbe letijo prav na izbrjane privilegije ortodoksnih Judov: nesluženje vojaškega roka, avtonomija v izobraževalnem sistemu in močna finančna podprtost s strani države. Judovska država tako ostaja razpeta med majhnimi svetovi, ki jih na eni strani ponazarjajo gospodarski razcvet, liberalna družbena odprtost in sekularizacija ter žlahtni nacionalizem, konservativnost in močan verski pridih na drugi strani. Vse to v imenu edine demokracije na Bližnjem vzhodu, ki v 75. letu obstoja kljubuje različnim političnim, vojaškim, kulturnim in verskim izzivom.



Kratica

UTJ Združeno judovstvo v Tori

Reference

- Ferfila, Bogomil.** 1993. *Sionizem in Izrael*. Ljubljana: Založba Didakta.
- Gilad, Malach.** 2019. Ultra-Orthodox Political Parties in Israel-Past, Present, Future. Institute for Israeli Democracy. <https://en.idi.org.il/articles/25892> (pridobljeno 20. 9. 2022).
- Institute for Israeli Democracy.** 2022a. United Torah Judaism. <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/parties/united-torah-judaism/> (pridobljeno 21. 9. 2022).
- . 2022b. Shas. <https://en.idi.org.il/israeli-elections-and-parties/parties/shas/> (pridobljeno 21. 9. 2022).
- Jelinčič Boeta, Klemen.** 2010. *Uvod v judovstvo*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Marek, Miha.** 2019. *Judovska država: Temeljni dokumenti političnega sionizma*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Myers, David N.** 2017. *Jewish history: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Saje, Andrej.** 2021. Sklepanje zakonske zveze v tradicionalnem judovstvu. *Edinost in dialog* 76/1: 203–217. <https://doi.org/10.34291/edinost/76/saje>.





Znanstvena knjižnica 68

Branko Klun, Luka Trebežnik (ur.)

Vračanje religije v postmodernem kontekstu

Zbornik želi pokazati, da religija ni izginila iz filozofije, kot so napovedovali nekateri razsvetljenski misleci, temveč se vanjo vrača in jo na novo vzemirja. Sicer je to vračanje raznoliko in pogosto nekonvencionalno, vendar pa to ne zmanjšuje njegovega pomena in s tem potrebe po dialogu med postmoderno filozofijo in teologijo.

Ljubljana: Teološka fakulteta, 2019. 137 str.
ISBN 978-961-6844-73-4, 9 €

Knjigo lahko naročite na naslovu:
TEOF-ZALOŽBA, Poljanska 4, 1000 Ljubljana;
e-naslov: zalozba@teof.uni-lj.si